

Ewa Rosiak

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie

Sytuacja na krajowym rynku rzepaku – stan obecny i prognoza na sezon 2002/03

Polish rapeseed market – current situation and outlook for the 2002/03 season

Słowa kluczowe: rzepak, zbiory, powierzchnia, plony, skup, ceny, eksport, import

Key words: rapeseed, crops, area, yields, purchase, prices, imports, exports

W 2001 r. krajowe zbiory rzepaku według wynikowego szacunku GUS wyniosły 1063,6 tys. ton i były wyższe o 11,0% niż w roku poprzednim i o 25,6% wyższe niż średnie zbiory uzyskane w latach 1996–2000. Wzrost zbiorów był wynikiem wzrostu plonów (do 24,0 dt/ha, tj. o 10,4%), jak również niewielkiego zwiększenia powierzchni jego zasiewów (do 443,2 tys. ha, tj. o 1,5%). Podaż rzepaku ze zbiorów 2001 r. przekroczyła potrzeby krajowego przemysłu tłuszczowego na ten surowiec, z uwagi na kolejny rok trudności ekonomiczno-finansowych dwóch, spośród sześciu, dużych zakładów olejarskich i nie podjęcie przez nie skupu i przerobu rzepaku na swoje potrzeby. W tej sytuacji nastąpił znaczący wzrost eksportu rzepaku. Szacuje się, iż w sezonie 2001/02 wyniesie on ok. 290 tys. ton. Mimo wyższych zbiorów, przekraczających potrzeby rynku wewnętrznego, przeciętna cena skupu rzepaku przemysłowego (o nieokreślonych standardach jakościowych) w III kwartale 2001 r. wyniosła 830 zł/t i była o 2,5% wyższa niż w analogicznym okresie roku poprzedniego. Przy wzroście cen i plonów rzepaku nastąpiła poprawa opłacalności jego uprawy, także względem zbóż. Jednakże w ślad za tym nie nastąpił wzrost zasiewów rzepaku ozimego pod zbiory 2002 roku. Przyczyniły się do tego złe warunki agrometeorologiczne, które opóźniły żniwa i uniemożliwiły siew rzepaku w optymalnych terminach agrotechnicznych. Według wstępnej

According to final estimates of the Central Statistical Office domestic rapeseed crops totalled 1063.6 thousand tons, which was 11.0% up from the previous year and 25.6% from the average for the period of 1996–2000. The increase in crops resulted from rise in yields by 10.4% to 24.0 dt/ha as well as from a slight increase in the areas planted by 1.5% to 443.2 thousand ha. The supplies of rapeseed after the harvest 2001 exceeded domestic demand of fat industry. Because of second consecutive year of difficult economic situation two out of six large crushers did not conduct the procurement of raw material. In these circumstances there was a significant rise in rapeseed export, which for the 2001/02 are forecast at about 290 thousand tons. In spite of higher crops, exceeding domestic demand, average procurement price of raw rapeseed (with unspecified quality parameters) in the III quarter of the year 2001 amounted to 830 PLN/t, which was 2.5% higher than observed in the relevant period of the previous year. Reflecting higher prices and yields the profitability of rapeseed production increased, also in relation to grains. However such situation was not reflected in winter plantings under the harvest in the year 2002, which amounted to 390 thousand ha, i.e. 5% lower than in the previous year. If rapeseed yields in the year 2002 are lower than in the year 2001, its crops will fall below 1.0 mill tons, which would have been

oceny rzepak ozimy pod zbiory 2002 r. zasiano na powierzchni ok. 390 tys. ha, tj. o ponad 5% mniejszej niż w roku poprzednim. Jeżeli w 2002 r. nastąpi także obniżenie plonów rzepaku, wówczas jego zbiory ukształtują się poniżej 1 mln ton i będą o ok. 10–15% niższe niż przed rokiem. Przy tym poziomie produkcji i założeniu, że wszystkie duże krajowe olejarnie podejmą skup i przerób rzepaku, w sezonie 2002/2003:

- wystąpi niedobór rzepaku na rynku krajowym i konieczny może być jego import,
- przewaga popytu nad podażą spowoduje wzrost cen rzepaku,
- Polska utraci ponownie pozycję liczącego się na rynku światowym eksportera rzepaku,
- wzrośnie deficyt handlu zagranicznego w sektorze oleistych.

down by some 10–15%. Assuming that all large crushers conduct procurement and projected level of crops in the year 2002, following developments on the market are likely to occur in the season of 2002/03:

- shortage of rapeseed on domestic market, which can trigger imports,
- rise in rapeseed prices,
- Poland will lose the position of major exporter on the world market,
- rise in the negative balance of foreign trade in oilseeds.

1. W 2001 r. krajowe zbiory rzepaku i rzepiku (po przeliczeniu do wilgotności normatywnej 13%) wyniosły 1063,6 tys. ton i były o 105,5 tys. ton (o 11,0%) wyższe niż w roku poprzednim i o 216,9 tys. ton (o 25,6%) wyższe niż średnie zbiory uzyskane w latach 1996–2000. Wzrost zbiorów nastąpił w wyniku znaczącego wzrostu plonów rzepaku (o 9,6%), jak również niewielkiego zwiększenia powierzchni jego zasiewów (o 1,5%).

W 2000 r. udział sektora prywatnego w krajowej produkcji rzepaku wzrósł do 90,2% (2000 r. — 87,9%), w tym udział gospodarstw indywidualnych, stanowiących największą grupę gospodarstw tego sektora, zwiększył się do 51,4% (2000 r. — 50,8%), zaś udział sektora publicznego obniżył się do 9,8% (2000 r. — 12,1%).

Największe zbiory rzepaku — przekraczające 100 tys. ton odnotowano, podobnie jak w latach poprzednich, w województwach: zachodniopomorskim (188,7 tys. ton), wielkopolskim (181,4 tys. ton), dolnośląskim (147,1 tys. ton), kujawsko-pomorskim (140,0 tys. ton) i opolskim (120,1 tys. ton), zaś najmniejsze — poniżej 10 tys. ton, w podlaskim (3,3 tys. ton), małopolskim (4,8 tys. ton), świętokrzyskim (6,6 tys. ton) i podkarpackim (9,8 tys. ton).

Wzrost produkcji rzepaku nastąpił w 9 spośród 16 województw. W 5 województwach (lubuskim, łódzkim, mazowieckim, podkarpackim, zachodniopomorskim) spowodowany był tylko wyższymi plonami, gdyż areał uprawy w tych województwach był niższy niż przed rokiem, a w 4 województwach (kujawsko-pomorskim, podlaskim, świętokrzyskim i wielkopolskim) nie tylko wyższymi plonami, lecz również zwiększoną powierzchnią uprawy rzepaku. Największy ilościowy wzrost zbiorów rzepaku wystąpił w województwach: wielkopolskim — o 49,8 tys. ton (o 37,8%), zachodniopomorskim — o 43,3 tys. ton (o 29,8%) i kujawsko-pomorskim — o 42,6 tys. ton (o 43,7%).

Tabela 1

Podstawowe informacje dotyczące rynku rzepaku — *Rapeseed market – basic information*

Wyszczególnienie <i>Specification</i>	Jedn. miary	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Rzepak — <i>Rapeseed</i>							
Powierzchnia — <i>Area</i>	tys. ha	282,6	317,4	466,0	545,3	436,8	443,2
Plony — <i>Yields</i>	dt/ha	15,9	18,6	23,6	20,8	21,9	24,0
Zbiory — <i>Crops</i>	tys. ton	449,3	594,9	1099,1	1131,9	958,1	1063,6
Skup — <i>Purchase</i>	tys. ton	391,9	542,3	1052,1	1090,0	896,4	997,1
Ceny — <i>Prices</i>	zł/t	854,5	865,4	895,7	642,8	806,0	821,7
Produkcja tłuszczów roślinnych — <i>Production vegetable fats</i>							
Ogółem — <i>Total</i>	tys. ton	568,4	642,0	663,0	704,8	673,0	699,0
w tym margaryna <i>of which margarine</i>	tys. ton	368,1	394,5	395,2	392,9	383,7	482,0
Spożycie tłuszczów na 1 mieszkańca — <i>Per capita Consumption</i>							
Tłuszcze ogółem — <i>Total fats</i>	kg	26,3	27,9	28,5	28,9	28,4	29,7*
w tym tłuszcze roślinne <i>of which vegetable fats</i>	kg	15,3	16,9	17,1	17,2	17,6	18,8*
Udział tłuszczów roślinnych w spożyciu tłuszczów ogółem — <i>Vegetable fats/total fats</i>	%	58,2	60,6	60,0	59,5	62,0	63,3*

* dane nieostateczne — *incomplete data*Źródło: Dane GUS i obliczenia własne — *Source: Central Statistical Office Data and authors estimates*

W pozostałych 7 województwach (dolnośląskim, lubelskim, małopolskim, opolskim, pomorskim, śląskim i warmińsko-mazurskim), z uwagi na niższe plony, a także mniejszą powierzchnię zasiewów w dolnośląskim, lubelskim, śląskim i warmińsko-mazurskim, zbiory rzepaku były niższe niż przed rokiem. Największy spadek produkcji rzepaku wystąpił w województwach: dolnośląskim — o 11,0 tys. ton (o 6,9%) i warmińsko-mazurskim — o 10,8 tys. ton (o 12,8%).

2. W 2001 r. powierzchnia uprawy rzepaku (ozimego i jarego łącznie) wyniosła 443,2 tys. ha i była tylko o 6,4 tys. ha (o 1,5%) większa niż w roku poprzednim i o 33,6 tys. ha (o 8,2%) większa niż średnia powierzchnia uprawy w latach 1996–2000. Areał uprawy rzepaku ozimego zwiększono do ok. 413 tys. ha, tj. o 11,1% w porównaniu z rokiem poprzednim, zaś powierzchnię zasiewów rzepaku jarego zmniejszono do ok. 30 tys. ha, tj. o ponad połowę. O ograniczeniu areału uprawy rzepaku jarego zadecydowały: niskie straty zimowe w uprawach rzepaku ozimego, a także spadek opłacalności uprawy rzepaku jarego w 2000 r., w związku ze znacznie niższymi plonami i cenami, jakie uzyskali plantatorzy w 2000 r. za rzepak jary w porównaniu z ozimym oraz niekorzystne warunki agrometeorologiczne, jakie panowały w okresie jego zasiewów.

Największa powierzchnia zasiewów rzepaku, przekraczająca 50 tys. ha, wystąpiła tradycyjnie w województwach: zachodniopomorskim (72,6 tys. ha), dolnośląskim (63,7 tys. ha), wielkopolskim (63,6 tys. ha), opolskim (51,6 tys. ha), kujawsko-pomorskim (50,6 tys. ha). Wysoka też była w warmińsko-mazurskim (44,4 tys. ha) i pomorskim (34,8 tys. ha). Najmniejszą — poniżej 5 tys. ha, odnotowano w podlaskim (1,4 tys. ha), małopolskim (2,3 tys. ha), świętokrzyskim (3,1 tys. ha), łódzkim (4,8 tys. ha) i podkarpackim (4,8 tys. ha).

W 9 województwach (dolnośląskim, lubelskim, lubuskim, łódzkim, mazowieckim, podkarpackim, śląskim, warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim) nastąpiło obniżenie powierzchni zasiewów. Największy spadek zasiewów miał miejsce w województwie warmińsko-mazurskim — o 4,8 tys. ha (o 9,7%). W pozostałych 7 województwach (kujawsko-pomorskim, małopolskim, opolskim, podlaskim, pomorskim, świętokrzyskim i wielkopolskimi) areał uprawy rzepaku był taki sam lub większy niż przed rokiem. Największy wzrost areału uprawy odnotowano w województwie kujawsko-pomorskim — 6,9 tys. ha (o 15,9%).

3. Plony rzepaku w 2001 r. (po przeliczeniu do wilgotności normatywnej 13%) wyniosły 24,0 dt/ha i były o 2,3 dt/ha (o 10,4%) wyższe niż w 2000 r. i o 3,3 dt/ha (o 15,9%) wyższe niż średnie plony uzyskane w latach 1996–2000. Wysokie tegoroczne plony (najwyższe w ostatnim dziesięcioleciu) były rezultatem głównie korzystnych warunków agrometeorologicznych w okresie wegetacji rzepaku, a w pewnym stopniu także mniejszego udziału w zasiewach niżej plonującego rzepaku jarego. Łagodny przebieg zimy sprawił, że straty zimowe i wiosenne w uprawach rzepaku ozimego były niewielkie. Zaorano tylko 0,9% powierzchni zasianej. Dobry stan upraw po zimie oraz na ogół korzystne warunki dla wzrostu i rozwoju roślin w okresie wiosny (m.in. dostateczna ilość opadów) wpłynęły na wzrost plonów rzepaku.

Najwyższe plony rzepaku uzyskano w województwie wielkopolskim (28,5 dt/ha), kujawsko-pomorskim (27,7 dt/ha), mazowieckim (26,5 dt/ha), zachodniopomorskim (26,0 dt/ha) i śląskim (24,5 dt/ha), a najniższe — w warmińsko-mazurskim (16,6 dt/ha) i pomorskim (19,5 dt/ha).

W 9 województwach (kujawsko-pomorskim, lubuskim, łódzkim, mazowieckim, podkarpackim, podlaskim, świętokrzyskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim) nastąpił wzrost plonów rzepaku. Największy wzrost plonów, przekraczający 5 dt/ha, uzyskano w województwach: lubuskim — o 7,7 dt/ha (o 48,1%), zachodniopomorskim — o 6,5 dt/ha (o 33,3%), wielkopolskim — o 5,7 dt/ha (o 25,0%) i kujawsko-pomorskim — o 5,4 dt/ha (o 24,2%).

W pozostałych 7 województwach (dolnośląskim, lubelskim, małopolskim, pomorskim, śląskim, warmińsko-mazurskim i opolskim) plony rzepaku były niższe niż przed rokiem. Największe obniżenie plonów zanotowano w województwie małopolskim — o 5,7 dt/ha (o 21,5%), opolskim — o 4,9 dt/ha (o 17,4%) i pomorskim — o 3,6 dt/ha (o 15,6%).

4. Ze zbiorów 2001 r. skupiono do końca grudnia 987,6 tys. ton rzepaku (92,9% całości zbiorów), tj. o 12,7% więcej niż w analogicznym okresie 2000 roku. W całym 2001 r. skup rzepaku wyniósł 997,1 tys. ton (I półrocze — 9,4 tys. ton, II półrocze — 987,6 tys. ton) i był o 11,2% większy niż w roku poprzednim.

5. Mimo wyższych zbiorów, przekraczających potrzeby rynku wewnętrznego, przeciętna cena skupu rzepaku przemysłowego (o nieokreślonych standardach jakościowych) w 2001 r. wyniosła 822 zł/t i była o ok. 2% wyższa niż przed rokiem. Po ubiegłorocznych zbiorach ceny rzepaku standaryzowanego (oczyszczonego, o wilgotności nasion nie przekraczającej 7%) najczęściej wahały się w granicach 830–870 zł/t, a ceny rzepaku niestandaryzowanego (wprost z kombajnu) były przeciętnie o 10% niższe.

W 2001 r. przeciętna krajowa cena skupu rzepaku przeliczona na dolary (201 USD/t — wg oficjalnego kursu NBP) była o ok. 9% wyższa niż przed rokiem. Cena rzepaku na rynku światowym (211 USD/t — cif Hamburg) zwiększyła się w porównywanych latach o ponad 11%. Różnice pomiędzy krajową ceną skupu rzepaku i ceną światową wzrosły zatem z ok. 3% w 2000 r. do ok. 5% w 2001 r.

6. Podaż rzepaku ze zbiorów 2001 r. przekroczyła potrzeby krajowego przemysłu tłuszczowego na ten surowiec w sezonie 2001/02, z uwagi na kolejny rok trudności ekonomiczno-finansowych dwóch, spośród sześciu, dużych zakładów olejarskich i nie podjęcie przez nie skupu i przerobu rzepaku na swoje potrzeby.

Krajowe zasoby rzepaku (zapasy początkowe + produkcja) na początku sezonu 2001/02, przy wysokich zapasach początkowych i wyższej ubiegłorocznej produkcji, wyniosły 1136 tys. ton. i były o ok. 15% większe niż przed rokiem, a zarazem o ponad 20% większe w stosunku do zapotrzebowania wewnętrznego. W tej sytuacji należało spodziewać się znaczącego wzrostu eksportu rzepaku, tym bardziej, że jego opłacalność po ubiegłorocznych zbiorach była wysoka, z uwagi na niższą podaż i wysokie ceny rzepaku na rynku światowym.

Szacuje się, że w sezonie 2001/02 eksport rzepaku wyniesie ok. 290 tys. ton i tym samym będzie 8-krotnie wyższy niż w sezonie poprzednim. Eksport objęty subwencjami rządowymi zmniejszył się w 2001 r. do niecałych 6 tys. ton, wobec 27 tys. ton w 2000 roku. Natomiast jego import będzie niski, nie przekroczy prawdopodobnie 1 tys. ton. W sezonie 2001/02 Polska ponownie będzie liczącym się na rynku światowym eksporterem netto tego surowca. Nadwyżka eksportu nad importem rzepaku wyniesie bowiem ponad 280 tys. ton, wobec niecałych 30 tys. ton w sezonie poprzednim.

Przerób rzepaku w krajowych olejarniach w sezonie 2001/02 wyniesie ok. 800 tys. ton i będzie o ok. 2% niższy niż przed rokiem. W ślad za tym obniży się produkcja surowego oleju rzepakowego do ok. 320 tys. ton, wobec ok. 330 tys. ton w sezonie 2000/01, a produkcja śruty rzepakowej do ok. 480 tys. ton, wobec ok. 490 tys. ton w sezonie poprzednim.

Na koniec sezonu 2001/02 zapasy nasion rzepaku wyniosą ok. 9 tys. ton i będą 8-krotnie niższe niż przed rokiem.

Tabela 2
Bilans nasion rzepaku w latach gospodarczych (w tys. ton) — *Rapeseed balance sheet (th. tons)*

Wyszczególnienie — <i>Specification</i>	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02*
Zapasy początkowe — <i>Begin stocks</i>	82	90	28	88	32	72
Zbiory — <i>Crops</i>	449	595	1099	1132	958	1064
Import — <i>Imports</i>	374	126	14	19	5	1
Zasoby ogółem — <i>Total supply</i>	905	811	1141	1239	995	1137
Zużycie krajowe — <i>Domestic use</i>	815	783	959	881	889	843
— przerób — <i>crushing</i>	782	740	880	800	820	800
— siew, straty — <i>seeds, loses</i>	33	43	79	81	69	43
Eksport — <i>Exports</i>	0	0	94	326	34	285
Zużycie ogółem — <i>Total use</i>	815	783	1053	1207	923	1128
Zapasy końcowe — <i>Ending stocks</i>	90	28	88	32	72	9
Zapasy końcowe zużycie krajowe [%] <i>Ending stocks/domestic use [%]</i>	11,1	3,6	9,2	3,6	8,1	1,1
Cena (zł/t) — <i>Price [zł/t]</i>	859,5	868,5	895,1	644,0	806,3	830,0

*szacunek — *estimated data*

Źródło: Dane GUS i obliczenia własne — *Source: Central Statistical Office Data and authors estimates*

7. W 2001 r. przemysł tłuszczowy wyprodukował ok. 700 tys. ton tłuszczów roślinnych, tj. o ok. 4% więcej niż w roku poprzednim. Po osłabieniu dynamiki rozwoju przemysłu tłuszczowego w ostatnich latach i wyraźnym pogorszeniu jego wyników finansowych, sytuacja tego sektora, mimo że jest trudna, ulega stopniowej poprawie. Według wstępnych ocen w 2001 r. przemysł tłuszczowy odzyskał zdolność generowania zysków, lecz jego płynność finansowa była w dalszym ciągu bardzo niska.

8. W 2001 r., podobnie jak w roku poprzednim, ceny tłuszczów roślinnych utrzymywały się na niskim poziomie. Oleje roślinne były tańsze niż przed rokiem, zaś margaryny były tylko nieco droższe. W ślad za niskimi cenami nastąpił dalszy wzrost krajowego popytu na tłuszcze roślinne. Ze wstępnych szacunków wynika, że w 2001 r. spożycie tłuszczów roślinnych według danych bilansowych wyniosło ok. 18 kg w przeliczeniu na 1 mieszkańca, wobec 17,6 kg w 2000 r. i stanowiło ok. 63% całkowitego spożycia tłuszczów.

9. W 2001 r., w porównaniu z rokiem poprzednim, wyniki handlu zagranicznego w sektorze oleistych uległy pogorszeniu. Deficyt obrotów handlowych w sektorze oleistych zwiększył się bowiem o ok. 17% i wyniósł 358 mln USD, wobec 307 mln

USD w 2000 roku. Mimo iż nastąpił znaczący, przeszło dwukrotny wzrost wpływów z eksportu surowców i produktów oleistych (z 49 mln USD w 2000 r. do 118 mln USD w 2001 r.), to jednakże nie zrównoważył on zwiększonych wydatków na ich import (z 356 mln USD w 2000 r. do 476 mln USD w 2001 r.) (tab. 3).

W 2001 r. w eksporcie surowców i produktów oleistych odnotowano przede wszystkim zwiększoną sprzedaż na rynkach zagranicznych nasion rzepaku. Eksport nasion rzepaku wyniósł 292,5 tys. ton i był przeszło 10-krotnie wyższy niż w roku poprzednim. Uzyskane stąd wpływy dewizowe, z uwagi na wyższe o 22,2% ceny nasion rzepaku w transakcjach eksportowych, zwiększyły się ponad 13-krotnie i wyniosły 65,3 mln USD. Eksport rzepaku objęty subwencjami rządowymi nie przekroczył 6 tys. ton wobec, 27 tys. ton w roku poprzednim.

Znacznie większy był też eksport śruty rzepakowej. W 2001 r. na rynku międzynarodowym sprzedano 226,4 tys. ton śruty rzepakowej, tj. o 41,3% więcej niż przed rokiem, a wpływy dewizowe z tego tytułu, przy 30% wzroście jej cen w transakcjach eksportowych, zwiększyły się o 72,6% i wyniosły 29,0 mln USD.

Głównym odbiorcą polskiego rzepaku były Chiny, a w dalszej kolejności Szwajcaria, kraje UE i Meksyk, zaś śrutę rzepakową niemalże w całości zakupiły kraje Piętnastki (Dania, Niemcy, Wielka Brytania, Irlandia i Francja).

W 2001 r. odnotowano także wzrost w eksporcie oleju rzepakowego, jednakże jego wolumen pozostał w dalszym ciągu niski. Natomiast eksport margaryn obniżył się. Eksport oleju rzepakowego, w porównaniu z rokiem poprzednim, zwiększył się do 7,0 tys. ton, tj. o 22,8%, a margaryn obniżył się do 25,0 tys. ton, tj. o 17,2%. Zrealizowany w 2001 r. eksport oleju rzepakowego i margaryn przyniósł wpływy dewizowe w wysokości 21,1 mln USD, tj. o 15,6% niższe niż w roku poprzednim. Do podstawowych przyczyn niewielkich zmian w eksporcie tłuszczów roślinnych zaliczyć należy wzrostu popytu na margaryny i oleje na rynku krajowym oraz dużą konkurencję ze strony unijnych koncernów tłuszczowych na rynkach naszych odbiorców, tj. w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Ponadto w tych krajach, na skutek rozwoju rodzimej produkcji, zmniejszyło się zapotrzebowanie na tłuszcze roślinne z importu.

Po stronie importu surowców i produktów oleistych w 2001 r. nastąpił przede wszystkim wzrost zakupów śrut oleistych, w tym tak jak dotychczas, głównie sojowych. Wynikało to ze wzrostu popytu wytwórni pasz na ten surowiec, w związku ze wzrostem produkcji pasz i zakazem stosowania w ich produkcji importowanych mączek mięsno-kostnych. Import śrut oleistych w 2001 r. wzrósł do 1498,6 tys. ton, tj. o 60,4%, a wydatki dewizowe na ten cel zwiększyły się do 316,4 mln USD, tj. o 59,4% w porównaniu z rokiem poprzednim.

Tabela 3 pozioma

W minionym roku zwiększył się także import olejów roślinnych. W 2001 r. sprowadzono do kraju 240,6 tys. ton olejów roślinnych, tj. o 7,0% więcej niż w roku 2000, jednakże wartość tego importu, ze względu na spadek cen wielu olejów na rynku międzynarodowym, była tylko o 1,7% wyższa. Większy był import oleju sojowego (o 37,5%) i palmowego (o 6,9%), mniejszy zaś rzepakowego (o 34,5%), słonecznikowego (o 39,2%) i kokosowego (o 25,5%).

Wysoka podaż rzepaku na rynku krajowym w 2001 r. spowodowała zmniejszenie importu nasion oleistych o 12,0% do 89,9 tys. ton, lecz wydatki dewizowe na ich zakup, z uwagi na wzrost cen nasion oleistych na rynku międzynarodowym, były o 3,7% wyższe niż przed rokiem i wyniosły 47,4 mln USD.

Natomiast wolumen importu margaryn był w 2001 r. o 3,8% wyższy niż w roku poprzednim i wyniósł 19,2 tys. ton, zaś środki dewizowe przeznaczone na ten cel, przy spadku cen margaryn w transakcjach importowych, były o 10,6% niższe niż w 2000 r. i wyniosły 10,1 mln USD.

W 2001 r. nie zaszły większe zmiany w strukturze geograficznej importu surowców i produktów oleistych. Większość zakupów tej grupy towarowej, szczególnie śrut i olejów roślinnych, dokonywana była na rynkach krajów UE.

10. Mimo niewielkiego wzrostu cen rzepaku na rynku krajowym w 2001 r., lecz przy znaczącym wzroście plonów, opłacalność jego produkcji poprawiła się, także względem zbóż. W sierpniu 2001 r., tj. w okresie podejmowania decyzji produkcyjnych o zasiewach pod przyszłoroczne zbiory, relacja cen rzepak – pszenica zwiększyła się do 1,70 : 1, wobec 1,66 : 1 w roku poprzednim.

Jednakże ze wstępnej oceny wynika, iż z uwagi na niekorzystne warunki agrometeorologiczne, jakie wystąpiły latem 2001 r., rzepak ozimy pod zbiory 2002 r. zasiano na powierzchni ok. 390 tys. ha, tj. o ponad 5% mniejszej niż przed rokiem. Powierzchnia zasiewów rzepaku ozimego wiosną tego roku będzie prawdopodobnie uzupełniona siewami rzepaku jarego. W 2002 r. areał rzepaku jarego może wynieść ok. 40 tys. ha, tj. byłby o 1/4 większy niż w roku poprzednim.

Tabela 4

Relacje cen skupu rzepaku do cen skupu pszenicy (cena pszenicy = 1)
Ratio of prices of rapeseeds to wheat (prices wheat = 1)

Wyszczególnienie <i>Specification</i>	1996	1997	1998	1999	2000	2001
VII	1,26	1,72	1,91	1,44	1,32	1,57
VIII	1,50	1,73	1,95	1,50	1,66	1,70
IX	1,45	1,67	1,82	1,53	1,66	1,71
III kwartał — <i>quarter</i>	1,48	1,71	1,92	1,47	1,62	1,67

Źródło: Obliczenia własne — *Source: Authors estimates*

Opóźnione siewy rzepaku ozimego w wielu regionach kraju, a także możliwy większy udział w zasiewach niżej plonującego rzepaku jarego, wpłyną na obniżenie plonów rzepaku w 2002 roku. Mogą one kształtować się na poziomie średniej z ostatniego trzylecia i wynieść ok. 2,2 t/ha.

Jeżeli powyższe założenia okażą się prawdziwe, wówczas zbiory rzepaku (ozimego i jarego) w 2002 r. ukształtują się na poziomie poniżej 1 mln ton, a więc będą o 10–15% niższe niż 2001 roku. Przy tym poziomie produkcji wystąpi niedobór rzepaku na rynku krajowym. Niedobór ten może być jeszcze większy, jeżeli dwie duże olejarnie poprawią swoją kondycję ekonomiczno-finansową i ponownie podejmą skup i przerób rzepaku na swoje potrzeby lub też zostanie zrealizowany zbyt wysoki w stosunku do produkcji eksport, co może mieć miejsce, jeżeli różnice cen rzepaku na rynku krajowym i światowym będą równie wysokie jak w roku poprzednim.

Przewaga popytu nad podażą spowoduje prawdopodobnie po tegorocznych zbiorach wzrost cen rzepaku. Jednakże nadmierny wzrost cen tego surowca będzie hamowany przez trudną sytuację ekonomiczno-finansową przemysłu tłuszczowego. W celu utrzymania wysokiej produkcji sektor zmuszony jest do utrzymywania ograniczonego wzrostu cen swoich produktów. Wzrost popytu na tłuszcze roślinne zapewnia tylko mniejsza skala ich podwyżek w porównaniu do tłuszczów zwierzęcych. Dlatego też przewiduje się, iż po tegorocznych zbiorach średnie ceny rzepaku technologicznego (oczyszczonego, o wilgotności do 7%) mogą wynieść 870–900 zł/t, wobec 850 zł/t w analogicznym okresie roku poprzedniego.

Wnioski

- Produkcja rzepaku w Polsce charakteryzuje się od początku lat 90. małą stabilnością. Wynika to zarówno z dużej zmienności plonowania rzepaku, jak i wahań opłacalności jego uprawy w stosunku do zbóż.
- W 2001 r. nastąpił wzrost zbiorów rzepaku do 1063,6 tys. ton, tj. o 11,0% w porównaniu z rokiem poprzednim. Był on wynikiem znaczącego wzrostu plonów rzepaku (o 9,6%), jak również niewielkiego zwiększenia powierzchni jego zasiewów (o 1,5%).
- W 2002 r. przewiduje się spadek zbiorów rzepaku do ok. 900 tys. ton, w następstwie zmniejszenia powierzchni jego zasiewów do ok. 400 tys. ha, tj. o ok. 10% w porównaniu z rokiem poprzednim, jak i możliwego obniżenia plonów do ok. 2,2 t/ha, tj. o ok. 8%. O spadku powierzchni zasiewów zadecydowały przede wszystkim niekorzystne warunki agrometeorologiczne, jakie wystąpiły latem 2001 r. i wiosną 2002 r., które uniemożliwiły siew rzepaku (ozimego i jarego) w optymalnym terminie agrotechnicznym, bowiem

opłacalność uprawy rzepaku w 2001 r., mimo niewielkiego wzrostu cen skupu, lecz przy znaczącym wzroście jego plonów poprawiła się, także względem zbóż.

- W sezonie 2002/03 wystąpi niedobór rzepaku na rynku krajowym. W ślad za tym Polska utraci pozycję znaczącego eksportera rzepaku na rynku światowym. Przy przewidywanym wzroście cen skupu rzepaku i spadku cen pszenicy nastąpi poprawa opłacalności jego produkcji, także względem zbóż. Powinno to skutkować wzrostem powierzchni zasiewów rzepaku pod zbiory 2003 roku.

Conclusions

- Since the beginning of the 1990s, rapeseed production in Poland has been quite volatile. Substantial rapeseed yield and production profitability fluctuations as compared to grains are considered as major reasons for unstable rapeseed production in the country.
- In 2001, rapeseed production totaled 1063.6 thousand tons, up 11% from 2000. Such production growth was a result of both rapeseed yield growth (by 9.6%), and a slight growth in rapeseed acreage (by 1.5%).
- It is projected that rapeseed production in 2002 will decline to about 900 thousand tons, primarily due to an estimated acreage reduction to about 400 thousand hectares (down 10% from last year) and likely yield reduction to about 2.2 t/ha (down 8%). Such area reduction was primarily caused by unfavorable weather conditions that occurred in the summer of 2001 and in the spring of 2002. Therefore, it was not possible to sow both winter and spring rapeseeds during optimal planting periods for these crops. It should be noted that rapeseed production profitability in 2001 improved as compared to other commodities (including grains), primarily thanks to a substantial yield growth. Rapeseed procurement prices in 2001 increased only slightly.
- In the season of 2002/03, rapeseed shortages on the market will occur. As a consequence, Poland will lose a position of a substantial rapeseed exporter on the world market. Thanks to an expected rapeseed procurement price growth and wheat price reduction, rapeseed production profitability will improve, also as compared to grains. This should be reflected in rapeseed area growth for next year's harvest.

Tabela 3

Bilans handlu zagranicznego surowcami i produktami oleistych — *Foreign trade in oilseeds*

Wyszczególnienie <i>Specification</i>	Eksport				Import				Saldo — <i>Trade balance</i>			
	tys. t <i>th. t</i>	mln USD	tys. t <i>th. t</i>	mln USD	tys. t <i>th. t</i>	mln USD	tys. t <i>th. t</i>	mln USD	tys. t <i>th. t</i>	mln USD	tys. t <i>th. t</i>	mln USD
	2000		2001		2000		2001		2000		2001	
Nasiona — <i>Oilseeds</i>	29,8	6,1	297,6	67,0	102,2	45,7	89,9	47,4	-72,4	-39,6	207,7	19,6
rzepak	28,0	4,9	292,5	65,3	23,5	4,1	0,7	0,5	4,5	0,9	291,8	64,8
soja	0,0	0,0	0,0	0,0	5,6	1,6	14,5	3,9	-5,5	-1,5	-14,4	-3,8
słonecznik	0,2	0,1	0,2	0,2	22,2	8,1	19,7	7,7	-22,0	-8,0	-19,5	-7,5
Śruty — <i>Oilmeals</i>	160,2	16,8	226,5	29,0	934,5	198,4	1498,6	316,4	-774,3	-181,6	-1272,1	-287,4
rzepakowa	160,2	16,8	226,4	29,0	13,4	1,4	145,2	16,5	146,8	15,4	81,7	12,5
sojowa	0,0	0,0	0,0	0,0	884,1	193,3	1365,6	301,6	-884,1	-193,3	-1365,6	-301,6
Oleje — <i>Oils</i>	6,1	4,3	7,9	5,1	224,9	100,4	240,6	102,1	-218,8	-96,1	-234,7	-97,0
rzepakowy	5,7	3,3	7,0	3,9	8,4	3,4	5,5	2,4	-2,7	-0,1	1,5	1,5
sojowy	0,0	0,0	0,0	0,0	96,1	35,2	132,1	46,6	-96,1	-35,1	-132,1	-46,6
słonecznikowy	0,1	0,1	0,4	0,2	41,6	16,2	25,3	11,5	-41,6	-16,2	-24,9	-11,3
palmowy	0,0	0,0	0,0	0,0	52,4	23,2	56,0	21,7	-52,4	-23,2	-55,9	-21,6
kokosowy	0,1	0,2	0,0	0,0	16,1	9,9	12,0	5,7	-16,0	-9,8	-11,8	-5,6
Margaryny — <i>Margarine</i>	30,2	21,7	25,0	17,2	18,5	11,3	19,2	10,1	11,7	10,4	5,8	7,1
Ogółem — <i>Total</i>	–	48,9	–	118,3	–	355,8	–	476,0	–	-306,9	–	-357,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych CIHZ — *Source: International Trade Information Center data and authors estimates*